

La crisi i les economies de l'Arc Mediterrani

Francisco Pérez, *catedràtic d'anàlisi econòmica de la Universitat de València i director de recerca de l'Institut Valencià d'Investigacions Econòmiques*

Abstract

In our study we focus on the Mediterranean Seaboard Region from a long-term perspective. The determining factors for better growth in the coming expansionary phase lie in an analysis of efficient, solvent companies, prepared for any kind of financial pressure. Moreover, we must also consider an evaluation of the educational system and introduce an entrepreneurial culture, as well as the financial system with a correct appraisal of risks and support for production projects with a financially balanced public sector and with medium and long-term policies.

Resum

Els determinants per créixer millor en la propera etapa d'expansió, en aquest cas centrada en l'Arc Mediterrani, rau en l'anàlisi de les empreses eficients i solvents des d'un punt de vista a llarg termini i preparades per a qualsevol tipus de pressió financera. A més, també cal considerar l'avaluació del sistema educatiu introduint la cultura emprenedora, el sistema financer amb una correcta avaluació dels riscos i el suport a projectes productius i amb un sector públic finançament equilibrat i amb polítiques de mitjà i llarg termini.

Aquesta conferència analitza els elements constitutius de l'economia de l'Arc Mediterrani (AME), les seves característiques principals i les implicacions sobre el model de creixement comparativament amb el de l'economia espanyola. Estudia l'actual crisi en relació amb les economies territorials de l'Arc Mediterrani i es planteja els escenaris possibles en el futur.

Després d'analitzar criteris alternatius de delimitacions, estudia els trets bàsics del territori: l'elevada densitat de població i la concentració d'activitat en la plana costanera, el predomini d'aglomeracions de població en ciutats intermèdies i àrees metropolitanes i el fort creixement demogràfic.

Característiques de l'AME

Per què es pot parlar d'un eix de desenvolupament: dinamisme i atractiu?

Observant diferents variables econòmiques, com la superfície, la població, la població activa i l'ocupació, la inversió, el capital net, la producció (agrària, industrial, l'energia, els serveis i el nombre d'empreses), l'AME supera el 40 % de la magnitud de l'Estat espanyol en l'àmbit provincial o el 50 % si es consideren agregades les variables en l'àmbit regional.

Quins són els seus territoris més dinàmics?

El creixement a llarg termini (període entre el 1960 i el 2008) del pes de la població i de la població ocupada tant a l'AME sud com a l'AME nord, i també en relació amb Espanya.

L'evolució relativa del capital net total de l'AME nord i de l'AME sud, i en relació amb Espanya, impulsat sobretot pel capital net no residencial.

El fort creixement del pes de la població estrangera en la població total, i del pes mitjà diari de turistes estrangers (comparació entre el 1998 i el 2008).

Quina especialització productiva el caracteritza?

L'AME presenta un baix grau d'homogeneïtat interna. La comparació entre la composició del valor afegit brut (VAB) per sectors de l'AME nord i de l'AME sud mostra diferències importants en la ubicació de sectors importants com l'agricultura (sud) i la indústria (nord), entre d'altres. Durant el període comprès entre el 1986 i el 2006, certs sectors clau en relació amb la crisi actual tenen una diferent evolució en les dues subzones (el sector de la construcció, i relativament també la indústria, decreixent a les dues subzones, però amb nivells absoluts i ritmes, de decreixement diferents).

Quanta homogeneïtat hi ha entre els seus territoris?

L'ocupació és molt heterogènia entre províncies i en relació amb l'AME.

Quines són les seues debilitats més rellevants?

Un punt comú a totes les províncies és una insuficient dotació d'infraestructures, tant si es mesura l'estoc de capital logístic real en relació amb el PIB com si es mira per habitant (figura 1).

El mateix succeeix amb el capital humà *per capita* i la taxa d'ocupació.

Quin nivell de desenvolupament ha aconseguit?

A causa de les seves limitacions estructurals, la comparació per sectors econòmics mostra que sovint l'AME està per sota de la mitjana de l'Estat.

FIGURA 1

Estoc de capital net en infraestructures logístiques. 2006

a) Estoc de capital logístic real respecte al PIB.
 Percentatge

Mitjana nacional = 30,9
 Mitjana AME = 25,3

b) Estoc de capital logístic real per habitant.
 Milers d'euros

Mitjana nacional = 5,4
 Mitjana AME = 4,3

FONT: Fundación BBVA-Ivie i elaboració pròpia.

Quina és la seua competitivitat exterior?

Utilitzant comparacions de comerç exterior, es pot concloure que el saldo comercial entre el 1995 i el 2008 ha estat decreixent amb relació a si mateix, i, per tant, que l'AME ha perdut relativament competitivitat, però en canvi el saldo com a percentatge amb relació a l'Estat ha estat forta­ment creixent i la contribució de la zona al saldo comercial general ha estat substancial (45 % el 2008).

S'analitza el creixement espanyol durant l'expansió en relació amb la Unió Europea (UE, del 1998 al 2006). Contrasta una taxa (de creixement mitjà anual acumulativa) similar per al capital, però baixa pel que fa a la productivitat del treball i la producció total final (PTF).

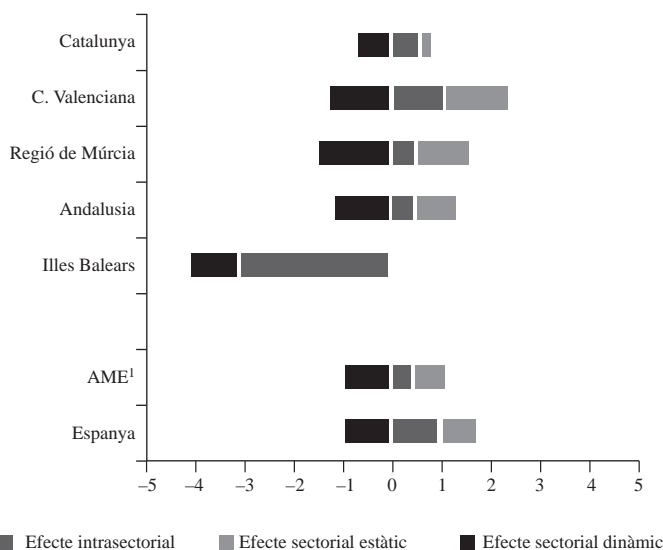
També s'analitza l'evolució de la competitivitat en l'àmbit espanyol, la productivitat (VAB, hores treballades i capital productiu) i l'acumulació de capital per a l'AME i per a Espanya. S'observa la concentració del creixement de l'ocupació en sectors amb una baixa taxa de creixement de la productivitat, amb algunes excepcions com els sectors de l'Administració pública; la intermediació financera; altres productes minerals no metàl·lics, i equipaments elèctrics, electrònics i òptics.

Pel que fa als països industrialitzats, Espanya forma part, amb Itàlia i Portugal, del grup amb una productivitat total més baixa. La seva orientació sectorial no segueix la tendència dels països amb productivitats més altes, on el pes de la manufactura i els sectors verds és més alt.

Una anàlisi similar per a l'AME mostra que el sector de la construcció presentava taxes de productivitat negatives, però l'ocupació i les hores treballades es concentraven en aquest sector (del 1995 al 2007).

S'analitza amb el mètode del *shift share* internament a l'AME la influència dels efectes interns i externs.

GRÀFIC 1
Anàlisi shift share per al creixement de la productivitat del treball. 1995-2006.
Diferències absolutes en euros de 2000 per hora treballada

1. Inclou la totalitat de les províncies de Catalunya, la Comunitat Valenciana, la Regió de Múrcia, Andalusia i les Illes Balears.

FONT: EUKLEMS (2008), INE i elaboració pròpia.

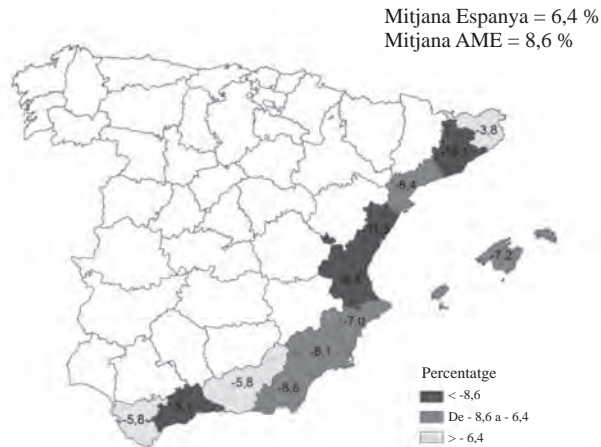
S'analitzen les causes internes i els factors externs desencadenants. A l'AME, entre les causes internes més importants, hi ha la davallada del ritme d'inici de construcció d'habitatges, que en tres anys perd el 60 % del valor (si comparem el primer trimestre de 2007 amb el primer trimestre de 2009). També hi ha un fre important del ritme d'acabament d'habitatges ja iniciats (un 25 % de baixada), una davallada radical del nivell d'ocupació (al primer trimestre de 2009, el nivell d'ocupació al sector de la construcció ha perdut el 30 % del nivell que tenia al primer trimestre de 2007). La taxa d'atur a l'AME va passar del 8 % al 20 % en el mateix període, mentre que les expectatives empitjoraven perquè els procediments concursals començaven a créixer de manera més lenta a l'AME que a la mitjana espanyola (quart trimestre de 2008).

La vulnerabilitat més gran de l'AME davant la crisi és a causa de la debilitat (fragilitat?) del model d'especialització, és a dir: la dependència més gran de la construcció, el pes més impor-

tant de les indústries amb problemes de competitivitat i la baixa productivitat del treball, en gran part, pel fet que molta ocupació era poc qualificada. D'altra banda, l'estructura empresarial és àgil però dèbil.

Entre els factors determinants externs desencadenants de processos, cal considerar un creixement demogràfic massa exigent i un elevat endeutament privat i públic.

FIGURA 2
Variació de l'ocupació 2008-2009. Taxa interanual (1r trimestre 2008 - 1r trimestre 2009)

FONT: INE i elaboració pròpia.

Com es pot dibuixar un escenari per a l'AME per sortir de la crisi? Per a frenar la caiguda cal assumir ajustos inevitables i justificats, cal mantenir intervencions públiques necessàries i assegurar la recuperació de la confiança i del crèdit. L'impuls a la recuperació pot arribar de polítiques fiscals expansives, mercats d'activitats amb demanda forta o mercats mundials en expansió. Qui ho aprofitarà més? Les empreses més competitives en eixos mercats i els territoris on es localitzen eixes activitats, així com els territoris més afavorits per l'impuls fiscal.

Preguntes sense resposta avui, però que determinaran l'evolució de l'AME en els propers anys: quant a les possibilitats de recuperar el creixement, quines activitats podrien proporcionar l'impuls? Caldrà esperar que remunte la construcció? Quina intensitat podrà aconseguir? Es podrà finançar la recuperació? Quant pot durar la digestió dels problemes a la banca i caixes d'estalvis? Quin és el paper necessari del sector públic i què és capaç de fer? Atacar els condicionants de l'estructura multinivell del sector públic. Però estan els polítics a l'altura dels problemes?

L'AME ha d'aprofitar la pròxima expansió millorant la competitivitat mitjançant una productivitat més forta, impulsant el creixement mitjançant un millor control de costos i preus, i reforçant posicions en els mercats exteriors.

A mitjà termini això s'ha d'assolir promovent un canvi d'especialització cap a activitats més coincidents amb les dotacions de recursos i costos; més productives; més generadores de valor afegit per ocupat; amb menys danys col·laterals: menys cíclics; menys destructores del patrimoni natural.

Això és possible perquè tenim més capital físic, humà i tecnològic que mai, i podem aprofitar millor els recursos (canviar productes, organitzacions i polítiques). També tenim empreses eficients i solvents, amb visió de llarg termini i preparades per a resistir tensions financeres, amb una direcció professional, ben qualificada, amb visió de llarg termini i uns recursos humans qualificats, capaços de manejar tecnologies complexes i treballar en mercats internacionals.

Per això hi ha quatre condicions essencials que cal garantir:

— El sistema educatiu: oferent de recursos humans ben preparats; formador d'emprenedors capaços de dirigir activitats del coneixement.

— El sistema financer: sòlid, governat per professionals i que avalue els riscos adequadament i fomenti projectes productius.

— El sector públic: finançament equilibrat, amb polítiques de mitjà i llarg termini i unes infraestructures públiques amb menys insuficiències.

— Un marc normatiu favorable: flexible, estable i ben regulat.

Qui assenyala el camí? Les empreses més productives i més ben adaptades a l'actual escenari: especialitzades en activitats de demanda forta i alt valor afegit, internacionalitzades, amb una forta base tecnològica, una grandària suficient i una organització eficient, que posseeixen una elevada capacitat directiva i d'adaptació, que empren intensament capital humà i l'aprofiten bé. Que a més siguin finançament sòlides: preparades per a desenvolupar projectes duradors i resistir les dificultats. Unes universitats més ben connectades amb el seu entorn, amb oferta de formació de qualitat i adaptada a la demanda social i amb nivells baixos de fracàs i alts d'inserció laboral, amb capacitat per a formar emprenedors, amb activitat de R+D+I àmplia i de qualitat, i amb capacitat per a contribuir a transformar el teixit productiu.